

לח-א

וישנו, אותו שיעור, הוא כמלא נקב של עול שעל גבי הבהמה, שעושין בו נקב כדי לתקוע בו יתד לקשירת רצועות העול.

ומהך מתניתין מוכח דשיעור "מקדח" שווה לגודל "סלע". ואם כן בית שמאי שאמרו עד שתחסר הגולגולת מלא מקדח, ובית הלל [דאמרת משמיה דשמואל שהם אמרו עד שינטל לסלע] — שיעור אחד הוא.

אישתיק רב תחליפא.

ואמר ליה רב חסדא: שמא מקדח ו"חיסומו" שנינו בדברי בית שמאי, [שאחרי שעושים חור על ידי המקדח מרחיבים מסביב את הנקב עם המקדח כדי שיכנס ויצא בריוח, והיינו שמרחיבים את מקום תחילת הנקב שהוא המקום ה"חוסם" את הנקב בכך שמפריע למקדח להכנס]. ואמנם שיעור מקדח שווה לסלע, אך מקדח וחיסומו הוא יותר מסלע.

אמר ליה רב תחליפא לרב חסדא: לא תימא שמא מקדח וחיסומו שנינו. אלא ודאי מקדח וחיסומו שנינו. וצריך אתה להתלות עליה. כלומר, יכול אתה לסמוך על דבר זה, כחזקיה אבי עקש שסומכים על עדותו משום שלא היה שם אחד שחלק עליו⁽³⁾.

ומכאן איפשטא בעיא דלעיל בכרשינה, דכיוצא בה שמענו במלוא מקדח, שצריך שתהא נכנסת ויוצאת.

דתניא: זו העדות העיד חזקיה אבי עקש לפני רבן גמליאל ביבנה, שאמר משום רבן

גמליאל הזקן:

ישנם כמה חילוקי דינים בענין טומאת כלים בין כלי חרס לכלי שטף. [כלי שטף הוא כינוי לכל הכלים המקבלים טומאה שאינם כלי חרס, ונקראים כן משום שיש להם טהרה על ידי טבילה [שטיפה] במקוה כדכתיב "וכל כלי עץ ישטף במים"].

כלי שטף נטמאים במגע בטומאה בין אם נגע הדבר המטמא בכלי מבחוץ ובין אם נגע בו מבפנים, וכל הכלי נטמא, בכל ענין, מבחוץ ומבפנים.

ואילו כלי חרס אינם מקבלים טומאה אלא מתוכם, שאז נטמא הכלי בין מבפנים ובין מבחוץ, אבל אם נגע הדבר המטמא מאחורי הכלי, בצדו החיצון, אין תוכו של הכלי נטמא מן התורה⁽⁴⁾.

כמו כן יש חילוק בין כלי השטף עצמם.

"פשוטי" כלי מתכות, שאין להם "תוך" ניטמאים מן התורה. ואילו פשוטי כלי עץ שאין להם תוך אינם טמאים מן התורה.

וכך העיד חזקיה אבי עקש:

כל כלי שאין לו תוך, שאין לו בית קיבול, אך משתמשים בו בצד אחד בלבד, אם זה בכלי חרס — אין לו אחוריים לחלוקה! שאין אחורי הכלי, שהוא הצד שאין משתמשים בו, חלוק מתוכו, מהצד שמשתמשים בו.

סוברים שאפילו גבו שנגע בו הדבר הטמא אינו נטמא.

3. והתוס' פירשו באופן אחר.

4. ולגבי טומאת גבו נחלקו הראשונים, ורובם

לכלי שטף תוך, הרי הוא בכלי חרס — מה כלי חרס דוקא כשנטמא תוכו נטמא אף גבו. אבל אם נטמא גבו לא נטמא תוכו [והיינו שאינו טמא כלל], אף כלי שטף, אם נטמא תוכו נטמא גם גבו. אך אם נטמא גבו לא נטמא תוכו. ודוקא באין לו תוך אין בו חילוק בין תוכו לגבו, שאם נטמא מצד אחד נטמא כולו.

והוינן בה: בשלמא כלי חרס גלי ביה רחמנא דין תוכו, דבתוכו תלה רחמנא, דאי איטמי תוכו נטמא כולו. ואי לא נטמא תוכו אלא גבו, לא נטמא תוכו.

אלא כלי שטף — מי גלי ביה רחמנא דין תוכו שחלוקה קבלת טומאה בתוכו מגבו?

ומבארין: אי בטומאה דאורייתא, הכי נמי דבכלי שטף לא שנא תוכו מגבו.

הכא במאי עסקינן: בטומאת משקין דרבנן. ובטומאה דרבנן הוא דאמרינן דכלי שטף שיש לו תוך, אם נטמא גבו לא נטמא תוכו.

דתנן: כלי שטף שנטמא אחוריו במשקין טמאים — אחוריו טמאין. אבל תוכו, וכן אגנו, בית קיבול התחתון שהוא יושב עליו [פירוש אחר: אוגנו — שפתו], וכן אזנו, בית אחיזתו, וידיו, שעושים יד מאחוריו לאחוז בו כגון מחבת, טהורין.

אבל אם נטמא תוכו מטומאת משקין — כולו טמא.

ומבארין: דמדאורייתא אין אוכל מטמא כלי. ואין משקה מטמא כלי. ורק רבנן הוא

והיינו, שדין אחורי הכלי הזה הוא כדין החלק הפנימי [שמשתמשים בו] לגבי קבלת טומאה. שאין דינו כשאר כלי חרס שיש להם תוך שבהם הדין הוא: אם נטמא תוכו אף גבו טמא, אך אם נטמא גבו, אינו נטמא כלל מהתורה אלא הוא טהור⁽⁶⁾, כיון שכאן מדובר בכלי שאין לו תוך.

אלא דינו של כלי זה: נטמא תוכו, נטמא גבו. ואפילו נטמא גבו, נטמא תוכו.

ופרכינן: כיצד נטמא בכלל כלי חרס שאין לו תוך? והא דין טומאה של כלי חרס רק בתוכו תלה רחמנא, שאינו מטמא אלא מתוכו, דכתיב: [ויקרא י"א, ל"ג] "וכל כלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו יטמא". שדוקא אי אית ליה תוך איטמי ליה. אבל אי לית ליה תוך לא איטמי ליה!?

אמר רבי יצחק בר אבין: הכי קאמר: כל שאין לו תוך בכלי חרס — כנגדו בכלי שטף, [כלומר, כלי כזה שאין לו תוך והוא "כלי שטף" ואיירי בכלי עץ, שאין פשוטיהן מקבלים טומאה מהתורה, וכפי שמתבאר למסקנא] — אין לו אחוריים לחלוקה, שאין בו חילוק בין אחוריו לתוכו, ואם נטמא תוכו, נטמא גבו. נטמא גבו, נטמא תוכו.

ומקשינן: למה לי למיתלייה לכלי שטף בכלי חרס, דאמרינן "כל שאין לו תוך בכלי חרס כנגדו בכלי שטף"?

נימא — כל שאין לו תוך בכלי שטף, אין לו אחוריים לחלוקה!?

ומבארין: הא קא משמע לן: דאם יש לו

5. וכמבואר לעיל שזו היא דעתם של רוב הראשונים.

תוך מקבל טומאה מדאורייתא.

ועלה מקשינן: וכי מדאורייתא בר קבולי טומאה הוא?

והא דומיא ד"שק" בעינן, דכתיב: "מכל כלי עץ או בגד או עור או שק". איתקש כלי עץ לשק — מזה שק מיטלטל מלא, וריקן, דהיינו שיש לו בית קיבול, אף כל האמור באותו פסוק הרי הוא מקבל טומאה רק אם הוא מיטלטל מלא וריקן. והא, כיון שאין לו תוך, אינו מיטלטל מלא וריקן.

ומתריצין: הכא איירי בהנך כלי שטף דחזו למדרסות, כגון כסא וספסל, דמקבלי טומאה מדאורייתא על ידי מדרס, וכגון שישב עליהן זב, ואפילו כשאין להם תוך. וכלל הוא בידינו שכל דבר שמקבל טומאת מדרס מקבל גם טומאת מגע [גדה מט א]

ופרכינן: אי הכי, דאיירי בהנך דחזו למדרס — כלי חרס דחזו למדרס נמי, כי אין להם תוך אמאי לית בהו טומאה?

ומתריצין: אין מדרס בכלי חרס, משום שאי אפשר לשבת על כלי חרס, שאם יישב עליו הוא ישבר⁽⁷⁾.

רב פפא אמר: הא דקשיא לך דאי שיעורא דבית הלל דאמרו "כדי שינטל מן החי וימות" הוא כסלע, אם כן עשית בית שמאי ובית הלל אחד — לא קשיא. כי במתניתין דהתם, במאור שנעשה בידי אדם, שהשוו מלא מקדח לסלע נירונית — מקדח גדול

דגזור שמשקין יטמאו כלים, משום משקה דזב וזבה. כגון, רוקן וזובו דהוו אב הטומאה, ומטמאו כלים מדאורייתא.

הלכה, שויה רבנן לכלי שטף הנטמא במשקין בטומאה דאורייתא דכלי חרס, שאם נטמא מגבו לא נטמא תוכו. ולא שויה רבנן בטומאה דאורייתא דנפשיה דכלי שטף [שאיין בו חילוק בטומאה דאורייתא מהיכן נטמא].

והטעם שאמרו שכלי שטף הנטמא במשקין מגבו יהא כדין כלי חרס, כי עבדו ביה רבנן הכיירא להבדיל בין טומאה זו לבין טומאה דאורייתא, כי היכי דלא לישרוף עליה תרומה וקדשים⁽⁶⁾.

ופרכינן: אי הכי, כלי שאין לו תוך נמי ליעבד נמי הכיירא, כי היכי דלא לישרוף עליה תרומה וקדשים. שאין שורפים על טומאה דרבנן תרומה וקדשים.

ומתריצין: לא צריך להאי היכרא. דכיון דעבדו רבנן הכיירא ביש לו לכלי שטף תוך, מידע ידיע דכלי שטף שאין לו תוך ונטמא במשקין דרבנן, דאין שורפין עליו תרומה וקדשים. דהשתא כי יש לו תוך אין שורפין, כל שכן בשאיין לו תוך.

והוינן בה: ואין לו תוך בכלי שטף, דגזרו ביה רבנן טומאה אפילו על ידי משקין, ומשמע דבטומאת שרץ הוא נטמא מהתורה, ולעיל נמי אמרינן "אי בטומאה דאורייתא הכי נמי", ומשמע מהנך דכלי שטף שאין לו

6. עיין רש"ש. ועיין רמב"ם הלכות אבות הטומאות ז, א.

7. רעק"א בגליון הש"ס תמה על דברי רש"י שביאר הטעם דאם ישב עליו ישבר, דבשבת פד א ילפינן לה מקרא.

ואילו אנן, דוקא ששה דברים דתנן במסכת עדיות שהקלו בהם בית שמאי תנן. ואילו שאר דברים דלא תנן התם שהם מקולי בית שמאי לא תנן.

אמר רב נחמן: סלע נירונית שנינו! סלע נירונית הוא דהוי כמקדח גדול. אבל סלע סתם, הוא זוטרא אפילו ממקדח סתם ואפילו ממקדח קטן של רופאים, ולכן אפילו לרבי מאיר השיעור של בית הלל שאמרו סלע סתם, קטן משל בית שמאי.

מתניתין:

המשנה מונה מומין שבעין. שנאמר בתורה במומי בהמה "או חרוץ" ויקרא כ"ב כ"ב.

רים של עין, עפעף של עין, שניקב, או שנפגם, או שנסדק בכל שהוא.

ושלשה מומין אלו הן בכלל "חרוץ" האמור בתורה⁽⁸⁾.

נאמר בתורה במומי כהנים: "או דק או תבלל בעינו". ויקרא כ"א כ'. ובגמרא לקמן ריש פרק שביעי ילפינן בגזירה שוה דמומין שנאמרו באדם, נאמרו גם בבהמה.

הרי שהיה בעינו:

דק, קרום על העין⁽⁹⁾.

תבלול, דבר המבלבל את העין.

שנינו, מבלל, דמקדח סתם שיעורו הוא זוטרא מכסלע, ובית שמאי במקדח סתם איירי ולא שוו שיעוריהו לבית הלל דאמרי בכסלע.

ומקשינן: הניחא לרבי מאיר, דאמר: במקדח קטן של רופאים, שמשמשים בו לעשיית נקב בראש לצורך רפואה, שנינו לשיעור מקדח אליבא דבית שמאי.

אלא לרבנן, דאמרי: במקדח גדול של לשכה שנינו — מאי איכא למומר?

דתנן: באיזה מקדח אמרו בית שמאי ששיעור חסרון בגולגולת הוא כמלא מקדח?

בקטן של רופאים, דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: בגדול של לשכה.

ואליבא דחכמים, דבית שמאי מיירי במקדח גדול שהוא שווה לסלע, תיקשי דאם כן עשית דברי בית שמאי ובית הלל אחד!?

ותו מקשינן: ולרבי מאיר מי ניהא הא דשיעורא דבית שמאי קטן משל בית הלל?

והרי אם כן, הוי ליה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, שנמצא שבית שמאי מקילים יותר מבית הלל. שהרי לבית שמאי אפילו בחסרון מועט של הגולגולת בשיעור של מקדח קטן כבר פרח דין טומאת אהל מאותה גולגולת, ואילו לבית הלל ממשיכה הגולגולת הזאת לטמא באהל עד שיחסר בה כסלע.

8. רמב"ם ביאת מקדש פ"ז ה"ד.

הוא מדברי רש"י בפירוש החומש שכתב: "דק", שיש לו בעינו דוק שקורים "טילא" כמו הנוטה כדוק. וכן כתב לעיל טז א. ועל הפסוק "הנוטה

9. המקור להסבר ש"דק" הוא קרום שעל העין

חלזון נחש ועינב⁽¹⁰⁾.

אלא שומן העין.

איזהו תבלול?

גמרא:

לבן הפוסק כסירא ונכנס בשחור.

זל-ב

והוינן בה: מאי הריס?

אמר רב פפא: תורא ברא דעינא, שורה חיצונה של העין היינו העפעף המכסה את העין⁽¹²⁾.

שנינו במשנה: דק תבלול:

תנו רבנן: דק משוקע, המשקע את העין, הרי זה מום.

אבל אם הוא צף, אינו מום⁽¹⁵⁾.

"סירא" [מלשון "שורה"] פירושו, העיגול הכהה שבעין שמסביב לשחור. ו"שחור" הוא האישון [הפנימי ביותר], שדרכו עוברים קרני האור אל תוך העין. ו"לבן" הוא הרקע של העין החיצוני ביותר. ואם חוט של לבן יוצא מן הלבן ופוסק אותה שורה ונכנס בשחור הוי מום⁽¹¹⁾.

שחור ונכנס בלבן, אם חוט של שחור יוצא מן השחור שבעין ופוסק את הסירא ונכנס בלבן אינו מום, לפי שמום זה הוא בלובן של העין, ואין מום בלובן דלאו עין הוא

עצמו הוא. ויש מפרשים שיש בשחור עינו לבן עגול כגרעינה של עינב.

ויש גורסין: חלזון נחש בעיניו. ופירושו, שיש בשחור עיניו חוט לבן ארוך כחלזון וכנחש. וזה נכון בעיני, שאם כפירוש הראשון למה הזכיר פה העינב שהוא מום בפני עצמו. עיי"ש. וברש"י במשנתינו תרגם על "חלזון" "ועינב" תרגומים שונים. משמע שהם מחלות שונות בעין. וכהפירוש הראשון שהזכיר הרא"מ^[מ].

11. והרמב"ם מפרש שהוא קו הגובל בין הלבן ובין הכחול. והשחור והכחול הכל בכלל שחור העין. חזו"א^[א].

12. ועיין תוס' לקמן מג ב ד"ה ושנשרו שכתבו דריס דהכא היינו עור המקיף את העין. אבל פעמים שקורא ריס לשערות^[א].

13. ברבי אליהו מזרחי כתב: ואם היה משוקע

כדוק" [ישעיה מ'] כתב: כדוק, כיריעה "טיילא" בלע"ז. וכ"כ הרא"מ שם. ובאוצר לעזי רש"י כתב: כתם בעין המצמצם את הראייה. ולפי זה, רש"י מפרש כהרמב"ם שכתב [פ"ז ה"ה] מי שהיתה נקודה לבנה בתוך השחור וזהו "דק" האמור בתורה.

10. ברש"י בפירוש החומש עה"פ "או תבלול" כתב: דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירה וכו' [כמוש"כ בהמשך המשנה] ותרגום "תבלל" חיליז, לשון חילזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט. וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור, חלזון נחש עינב. עכ"ל.

וברבי אליהו מזרחי שם כתב: ומפורש בפרק אלו מומין: חלזון זה מום קבוע הוא. וזהו נחש ששנו חכמים ששניהם אחד, אלא שיש שקורין אותו חלזון מפני שהוא עשוי כתולעת שהוא ארוך. ויש שקורין אותו נחש שגם זה מורה על האורך. אבל עינב, מום בפני